

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՆԿԱՎԱՐ-
ԺՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԷջ

§ 1

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՀՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԱՐԴՈՒՍ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԵԼՈՒ ԸՆԴՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ.

Մարդ ծնւում է բոլորովին անօգնական, ոյժերից զուրկ: Նա պէտք ունի ինամբի և հոգատարութան առաւել շատ, քան թէ մի որ և է ուրիշ կենդանի արարած: Նա զուրկ է այն նպաստաւոր բնազդովից, որ երևում է նորածին կենդանիների մէջ նոցա գոյութեան արդէն իսկ առաջին օրերում: Ընդհակառակ՝ նա ղեկավարութիւն է պահանջում մեծերի կողմից շատ երկար ժամանակ, մինչև որ նորանում մի ընդունակութիւն զարգանայ իւր դատողութեամբ կանոնաւոր գործելու:

Մարդ ոչ միայն պահանջ ունի դաստիարակուելու, այլ և ընդունակ է դաստիարակչական ազդեցութեան ենթարկուելու: Ինչ որ շրջապատում է մարդուն, ամեն բան՝ բնութիւնը, հասարակութիւնը, կեանքի հանգամանքները և այլն, — այդ ամենը յայտնի ազդեցութիւն է անում թէ մարդու փիղիքական առանձնա-յատկութիւնների վրայ, և թէ նորա բարոյական բնաւորութեան կազմակերպուելու վրայ: Սակայն ոյդ բնական ազդեցութեանց մատնուած մարդը շատ քիչ շանս (նպաստաւոր պայմաններ) ունի, որ այդ ձեռով ստացած դաստիարակութիւնը լիապէս հա-

մապատասխան լինի դատախարակուհի անձնական յատկութիւններին և հասարակական շահերին

Կեանքի ազդեցութիւնները կարող են ներգործել մարդու վրայ պատահաբար և միակողմանի կերպով: Մինչդեռ՝ որպէս զի դատախարակութիւնը հաստատ և կանոնաւոր արգիւնքներ տայ, անհրաժեշտ է որ նա հիմնուած լինի մտածուած ծրագրի վրայ, հետեւողութեամբ և նպատակայարմար ձևով առաջ տարուի:

Այսպէս ուրեմն՝ մարդս կարիք ունի ոչ միայն դատախարակութեան, այլ և նախամտածուած դատախարակչական ազդեցութիւն կրելու իւր վրայ հասակաւոր և հասունացած մարդկանց կողմից:

§ 2

Թէ Ի՞նչ է ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ, ՆՈՐԱ ՆՊԱՏԱԿԸ ԵՒ ՊԱՇՏՈՆԸ:

Դատախարակութիւնն է հասակաւոր մարդկանց գիտակցական, նախամտածուած և կարգաւորութեամբ գործունէութիւնը, ուղղած դէպի այն նպատակը, որ մանուկ սերնդի համար ստեղծուին այնպիսի պայմաններ, որոնք ամենից շատ նպաստաւոր են նոցա մարմնաւոր և հոգեւոր ոյժերի զարգացման համար: Դատախարակութեան նպատակն է՝ օգնել պատանիների կատարելագործութեան այն աստիճանին հասնելու, որը համապատասխան է մարդու բնական կոչման:

Դատախարակութեան պաշտօնն է տալ հասարակութեան այնպիսի մարդիկ, որոնք իւրեանց գործունէութեան միջոցին՝ գիտակցաբար և ազատ հոգով ձգտեն իրագործելու արդարութեան և բարոյական բարեաց պահանջները: Բայց որովհետեւ այդ պահանջներին գոհացնող գործունէութիւնը առաքինութիւն է, ուստի կարելի է ասել թէ դատախարակութիւնը ըստ իւր էութեան զեկալարութիւն է դէպի առաքինութիւնը:

§ 3

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԱԿԱՆ ՄԻՋՈՅՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ:

Դատախարակութիւնը՝ յայտնի դատախարակչական ծրագրի իրագործումն է: Ի՞նչ առանձնայատկութիւններ էլ ունենայ այդ

ծրագիրը, նա սխալի բովանդակէ իւր մէջ դաստիարակչական գործունէութեան հետեւեալ տեսակները.

ա) Խնամատարութիւն մանուկների վրայ՝ ֆիզիկական և բարոյական: Խնամատարութեան ամենամերձաւոր նպատակն է պաշտպանել մանուկներին այն վնասակար ազդեցութիւններից, որ ունենում են նրա մայրնաւոր և հոգեւոր բարեկեցութեան վրայ կենցաղաւարութեան պայմաններն և սարսափները:

բ) Ուսուցումն: Սա լրացնում և բարձրացնում է սանի անձնական փորձառութիւնը, հասցնում է իւր կոչման ճանաչողութեանը, ծնեցնում է հոգեւոր բարի տրամադրութիւնը:

գ) Մանուկներին զեկաւարելը, որի նպատակն է զարգացնել նոցա մէջ վարժութիւն բարի և օգտակար գործունէութեան համար և ձգտում գէտի այդ տեսակ գործունէութիւն:

Այս դաստիարակչական միջոցների գործածութիւնը ի միասին՝ կոչւում է դաստիարակութիւն խօսքի լայն իմաստով: Աւելի նեղ մտքով, դաստիարակութիւն ասելով հասկանում են սովորաբար այնպիսի գործունէութիւն, որ ուղղուած է գէտի սանի մարմնաւոր և հոգեւոր բարեկեցութեան պահպանութիւնը և նորա բարոյական կատարելագործութիւնը, մանկավարժական գործի այս կողմին հակադրելով ուսուցումը իբրեւ մի գործունէութիւն, որի մերձաւոր նպատակն է գիտութիւններ հաղորդել:

§ 4.

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ: ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԶԱՆՄԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ:

Մենք տեսանք (§ 1) որ արդէն ինքն իսկ կեանքը դաստիարակում է մարդուն: Կեանքի դաստիարակչական ազդեցութիւնը սկսւում է մարդու լոյս աշխարհ գալու օրից և անընդհատ շարունակւում է մինչև գերեզմանի դուռը: Մարդուն դաստիարակում են սնունդը և ըմպելիքը, դաստիարակում են նորան կեանքի բոլոր պատաշարներն իւրեանց ուրախութիւնով և վշտով, դաստիարակում է բնութիւնը, որով նա շրջապատուած է, դաստիարակում է:

բախում է այն հասարակութիւնը որի մէջ ապրում է, մի խօսքով
դաստիարակում է նորան ամբողջ կենցաղաւարութիւնը իւր պա-
րագաներով: Բայց միմիայն մարդս կարող է մարդուն կանոնաւոր
դաստիարակել, որովհետեւ միմիայն մարդ, իբրեւ բնական էակ,
կարող է դաստիարակչական ազդեցութիւնները յայտնի ծրագրի
տակ ձգել և հետևողութեամբ առաջ տանել դաստիարակչական
գործունէութիւնը:

Այդ դաստիարակիչ մարդու ձեռքը երեխան ընկնում է իսկոյն
իւր ծնունելուց յետոյ: Բնութիւնը դրել է ծնողաց սրտի մէջ
ձգտում դաստիարակելու երեխաներին: Այսպէս ուրեմն առաջին
դաստիարակչական հիմնարկութիւնը, որին հանդիպում է մարդ,
այդ նորա հայրական տունն է, նորա ընտանիքը: Եւ երեխաների
առաջին բնական դաստիարակներն են՝ նոցա հայրն ու մայրը:

Չկայ այնպիսի ծնող, որ իւր համար պարտք չհամարէր խնամք
տանել երեխաների վրայ թէ՛ փիղիկապէս և թէ՛ բարոյապէս:
Երբ այդ պարտքը կատարւում է ծնողների կարողութեան և բա-
րոյական զարգացման սահմաններում, գորանով սկիզբն է դրւում
տնային կամ ընտանեկան դաստիարակութեան:

Բայց փորձը ցոյց է տալիս, որ ծնողների մեծ մասը անկարող են
անձամբ և լիապէս կատարել իւրեանց այդ բնական պարտակա-
նութիւնը երեխաների վերաբերեալ: Շատ քիչ ծնողների վիճա-
կուած է ունենալ այն բոլոր գիտութիւնները, որոնք անհրաժեշտ
են դաստիարակի համար: Այդ պատճառաւ անհրաժեշտ է դառ-
նում մի առանձին հիմնարկութեան գոյութիւնը, որի մէջ մտա-
ւորապէս լուսաւորուած, բարոյապէս արժանաւոր և գործնակա-
նապէս փորձառու և միևնոյն ժամանակ բարձր գաղափարական
ձգտումներով ոգևորուած մարդիկ ստանձնած լինէին ծնողա-
կան պարտաւորութեանց մի մասը տալու համար երեխաներին
այն, ինչ որ անկարող էր տալ ծնողական տունը: Այդ հիմնար-
կութիւնը դպրոցն է: Այդ հիմնարկութեան մէջ դաստիարակն
է ուսուցիչը: Այդ հիմնարկութեան գործունէութիւնն է դպրո-
ցական դաստիարակութիւնը:

Այսպէս ուրեմն ընտանիքը և դպրոցը երկու դաստիարակչա-

կան հիմնարկութիւններ են, որոց պաշտօնն է պատանիների կրթութիւնը: Պատանեկական հասակը արդիւնք է գլխաւորապէս դաստիարակութեան այդ երկու նեեգործող ոյժերի ազդեցութեան:

Բայց իւրաքանչիւր մարդ, իւր ծննդեան վարկեանից, անդամ է դառնում մարդկային կեանքը կանոնաւորող երկու մեծ հիմնարկութիւնների, անդամ եկեղեցւոյ և պետութեան: Եկեղեցին և պետութիւնը նոյնպէս դաստիարակչական հիմնարկութիւններ են, որոնք յայտնի բնաւորութիւն են տալիս կեանքի ամբողջ կազմակերպութեան, նպաստելով մարդկային հասարակութեան այս կամ այն ձգտումներին, այս կամ այն գործողութիւնների զօրեղանալուն: Այսպիսով դաստիարակւող պատանիները բացի ընտանիքի և դպրոցի ազդեցութիւնից՝ ենթարկւում են նշանաւոր դաստիարակչական ազդեցութեան եկեղեցւոյ և պետութեան կողմից:

Բայց եկեղեցին և պետութիւնը ազգում են երեխաների դաստիարակութեան վրայ ոչ անմիջապէս, այլ հասակաւոր սերնդի միջոցով, որի վրայ է երեխաների դաստիարակութիւնը ղեկավարելու ծանրութիւնը:

§ 5.

Թէ ԻՆՁ Է ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ: ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԸ ԵՒ ՄԻՋՈՅՆԵՐԸ:

Դպրոցական դաստիարակութիւնն է ի միասին առած այն բոլոր նախամտածած գործողութիւնները, որոց միջոցով դպրոցն աստիճանաբար հասցնում է աշակերտին մի տեսակ բարոյական վիճակի, երբ սանը մի ներքին բուռն պահանջ է զգում իրագործելու կեանքի մէջ ճշմարտի և բարւոյ գաղափարները: Դպրոցական դաստիարակութեան նպատակն է բարոյական զարգացման այդ աստիճանին հասցնող ճանապարհը հեշտացնել սաների համար, Այսպէս ուրեմն, դպրոցի դերը դաստիարակութեան մէջ ղեկավարող է: Դպրոցը չէ ստեղծագործում, այլ յուզում, զարգաց-

նում է մանուկների բնական ոյժերը: Գաստիարակութեան գործի ամբողջ ընթացքն է աշակերտի սեպհական կենդանի գործունէութիւնը ուսուցչի ղեկավարութեան տակ: Ուսուցման մէջ աշակերտը բերում է ճանաչողական ոյժեր և տաղանդներ. իսկ ուսուցիչը նպատակայարմար գասաւանդութեամբ հետաքրքրութիւն է շարժում դէպի ճանաչողութիւնը, զարգացնում է ուշիմութիւնը, յառաջացնում ջանասիրութիւն: Բարոյական գաստիարակութեան մէջ աշակերտը երեւան է գալիս իւր խղճով, որ բնազդամբ որոշում է չարն ու բարին. ուսուցիչը պատշաճաւոր իմաստութեամբ գործելով, նպաստում է մի առանձին նուրբ բարոյական զգացմունքի զարգանալուն, դէպքեր և առիթներ է տալիս բարի գործ կատարելու, պահպանում է հոգւոյ լուսաւոր տրամադրութիւնը, որը յառաջանում է պարտականութիւն կատարելուց, ամրացնում է երեխայի մէջ վճռողականութիւն առաքինութեան շաւղով ընթանալու:

Այն ուսուցումը, որ չէ հիմնուած ուսանողի ինքնագործութեան վրայ՝ բթացնում է նորան: Ստիպողական, կրաւորական հնազանդութիւնը թուլացնում է բնասիրութիւնը: Միայն այն գիտելիքները արգիւնաւոր են, որոնք ձեռք են բերուած աշակերտի ոգևորուած աշխատանքով: Միայն այն բարի գործը գնահատելի է, որը կատարուած է նախ ներքին համոզմունքով, որ գործը արժանաւոր է, ապա այդ բարի գործը կատարողի ազատ վճռով:

Գաստիարակութեան նպատակին հասած պիտի համարել միայն այն դէպքում, երբ սանը ոչ միայն գիտութիւններ է իւրացրել և իւր ոյժերը զարգացրել, այլ և սիրել է գիտութիւնը և իւր ոյժերը վարժեցնելու ճաշակ է ձեռք բերել. երբ նա ոչ միայն սովորել է խիստ կերպով որոշել աղնիւր և անաղնիւր, այլ և երբ սորա հետ միասին ընդունակութիւն է ձեռք բերել կեանքի ամեն կողմաւոր դէպքերում ընտրել արդարութեան և բարւոյ ճանապարհը: Սորանից հետեւում է այն, որ գալրոցական գաստիարակութեան արդիւնքները լիակատար պարզութեամբ երեւան են գալիս սանի մէջ գալրոցից գուրս գալուց յետոյ:

Երբ նա գալրոցական ընթացքը աւարտելուց յետոյ շարունա-

կումէ սովորել, և եթէ շարունակումէ նմանապէս լաւ լինել և այն ժամանակ երբ հեռացել է նրանից դպրոցի արթուն հսկողութիւնը, այդ նշանակումէ որ դաստիարակութիւնը յաջող էր: Եւ որքան աւելի երկար պահպանւումէ դպրոցի այդ հետքը, այնքան աւելի արդիւնաւոր է եղել նորա ազդեցութիւնը:

Դպրոցը սանի հոգու մէջ մի կրակ պիտի վառէ որ չպէտք է մարի երբէք: Դպրոցական դաստիարակութեան միջոցները նոյն են ինչ որ ընդհանուր դաստիարակութեան (§ 3)՝ խնամատարութիւն, ուսուցումն, և ղեկավարութիւն:

§ 6.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ, ԵՒ
ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Վերեւում (§ 4) ասուած էր, թէ քիչ ծնողներ կարողութիւն ունին անմիջապէս և անձամբ կատարելու այն բոլոր պարտականութիւնները, որոնք նոցա վրայ դրուած են երեխաների դաստիարակութեան համար: Ժամանակի սուղութիւնը, գիտութեան և հմուտութեան սակաւութիւնը և նոյն իսկ սիրոյ պակասութիւնը դէպի դաստիարակութեան գործը խիստ յաճախ ստիպում են ծնողներին դպրոց տալ իրենց երեխաներին: Թէկուզ երեխաները տան մէջ էլ դաստիարակուեն՝ համարեա միևնոյն պատճառներով ծնողների դաստիարակչական գործունէութիւնը լինումէ ոչ այլ ինչ, եթէ ոչ արտաքին հսկողութիւն նոցա վրայ և այն, որ ծնողները պահպանում են երեխաներին կարգի և բարի վարուէի դէմ խիստ շեղուելուց: Մինչդեռ դաստիարակութիւնը պիտի ներգործէ մարդու վրայ ոչ թէ այդպիսի արտաքին և բացասական կերպով, այլ և ներքին և դրական կերպով: Նա պիտի ըմբռնէ սանի ամբողջ ներքին աշխարհը, ամեն կողմից ազդէ նորա վրայ, գործէ իբրև ամբողջացած և լրացած մի համակարգութիւն:

Դաստիարակութիւնը այդպիսի լուրջ դերը կարող է ստանալ

ընտանիքի մէջ միմիայն բացառական դէպքում իսկ ընդհանրապէս դա դպրոցի բանն է, որովհետեւ դպրոցը յատկապէս դաստիարակչական հիմնարկութիւնն է:

Յետոյ՝ դպրոցական դաստիարակութիւնն ունի մի էական առաւելութիւն ընտանեկանի համեմատութեամբ: Շատ հասակակիցների ընկերութեան մէջ ապրելը մի այնպիսի պայման է դպրոցական դաստիարակութեան մէջ, որ երբէք չէ կարող տեղի ունենալ ծնողական տանը, որ սակայն թանկագին միջոց է ուսուցումը յաջողութեամբ տանելու համար և բարոյական բնաւորութիւն զարգացնելու և այդ պայմանը անփոխարինելի է դարձնում դպրոցը, հեռեապէս դպրոցը պիտի համարուի կրթութեան մի անհրաժեշտ շրջան:

Բացի այն, որ հասարակական ուսուցումը տւելի հիմնաւոր է և արդիւնաւոր քան թէ տնային կամ մասնաւոր ուսուցումը, նոյն իսկ իւր ընթացքով կրթում է աշակերտի մէջ հասարակական յայտնի առաքինութիւններ: Նա վարժեցնում է երեխաներին գնահատել ընդհանուրի շահը, զոհել նրա համար իւր իսկական պիտոյքները, զարգացնում է նրանում իւր անձը կառավարելու ընդունակութիւն: Համբերութեամբ սպասել դասարանական աշխատութիւնների վերջանալուն՝ ահա առաջին զոհը, որ ապագայ քաղաքացին անում է ընդհանուրի օգտի համար: Այսպէս ուրեմն դպրոցական կրթութիւնը, հակառակ տնային կրթութեան, ուր ծանրութեան կենդրոնն է սանի անձնաւորութիւնը, ամենից շատ նպաստում է բնաւորութեան այն յատկութիւնների զարգանալուն, որոնք կարեւոր են անձնական բաղդաւորութեան և հասարակական բարեկեցութեան համար:

Բայց եթէ ուսուցումից գառնանք դպրոցի ղեկավարական կարգին, այն ժամանակ դպրոցական կրթութեան նշանակութիւնն աւելի ևս պարզւում է: Դպրոցը նախատիպարն է այն ամեն հիմնարկութիւնների, որոց անդամ է համարւում իւրաքանչիւր իրաւունքի տէր քաղաքացին: Դպրոցը հասարակութիւնն է իւր պետով, իւր օրէնքներով, իւր ընդհանուր գործով: Նեթ է նա կանոնաւորուած է, սանը չէ կարող զուրս չտանել այնտեղից կանոն

նաև որ յարաբերութիւններ դէպի վարիչ իշխանութիւնը, դէպի օրէնքները, և իւր պարտականութիւնները:

Այսպէս ուրեմն՝ դպրոցի կեանքը—կեանքի իսկական դպրոցն է:

§ 7.

ԴՊՐՈՅԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱԶԳԵՅՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ.

Ընդունելով դպրոցի մեծ կարևորութիւնը և նորա անփոխարինելի լինելը իբրև կրթական հիմնարկութեան, չպէտք է սակայն կարծել որ դպրոցը ամենակարող է: Նորա ազդեցութեան չափը որոշուած է նախ և առաջ նորա կատարած պաշտօնով (§ 5). Դպրոցը ոչ թէ ստեղծագործող հիմնարկութիւն է, այլ մշակող: Որպէս զի երևայ նորա ազդեցութիւնը, անհրաժեշտ է մի այնպիսի յիւթ, որ կարելի լինի մշակել: Ամենահանճարաւոր քանդակագործն անգամ չէ ստեղծում գեղարուեստական բան այնպիսի նիւթից, որն անպէտք է մի որ և է կաղապար շինելու համար: Նմանապէս և ամենաբարեկարգ դպրոցն անկարող է զարգացնել սանի մէջ այնպիսի ընդունակութիւններ կամ հակումներ, որոնք գոյութիւն չունին նորանում նոյն իսկ իբրև սաղմ:

Բացի այդ, դպրոցը նշանաւոր չափով կախում ունի ընտանիքից: Այն սէրը, որ ակներև անձնազոհութեան հետ տածում են ծնողները դէպի երեխաները, կապում է նոցա այնպիսի ամուր սրտազին յարաբերութիւններով, որոնք միջոց են տալիս խիստ կերպով ազդելու երեխաների վրայ: Այդ ազդեցութեան տակ երեխաները բոլորովին աննկատելի կերպով իւրացնում են ծնողների հայեացքները, մտածողութեան եղանակը և նոցա սովորութիւններն ու բարքերը: Բայց որովհետև ծնողները նմանապէս համարեա միշտ լինում են շրջապատող հասարակութեան աւելի կամ պակաս ազդեցութեան տակ, որին միևնոյն ժամանակ հանդիպում են երեխաները հայրենական տնից դուրս, ուստի սորանից պարզ է որ դպրոցն էլ չէ կարող չենթարկուիլ յայտնի ճնշման հասարակական բարքերի, հասարակական կար-

ծիրի կողմից: Բոլոր այդ զանազանակերպ միջոցների գէամ որոնցով արտայայտուում է ընտանիքի և հասարակութեան ազդեցութիւնը դաստիարակուող պատանիների վրայ, գպրոցն ունի ճիշտ ասած միակ միջոց՝ ուսուցումն, որից ամեն բան ծագում է, և որի շուրջն է խմբուած գպրոցի մէջ ամեն ինչ:

§ 8.

Ի՞նչ ԳԼՏՔ Է ՀԱՍԿԱՆԱԼ ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՍԵԼՈՎ:

Ինչպէս դաստիարակութիւն խօսքը երկու իմաստով է հասկացւում՝ աւելի ընդարձակ և աւելի նեղ (§ 5), այնպէս էլ ղեկավարութիւն խօսքը կարող է ունենալ աւելի նեղ իմաստ և աւելի լայն: Նեղ իմաստով մեզանում գործածւում է կարգապահութիւն խօսքը: Սովորաբար գպրոցական կարգապահութիւն (գիսցիպլինա) խօսքը հասկանում են իբրև գպրոցի արտաքին կարգը: Երբ ասում են թէ այս ինչ գպրոցում կարգապահութիւնը (գիսցիպլինան) լաւ է, մեծաւ մասամբ այդ նշանակում է թէ այդ գպրոցում ամեն բան ընթանում է նշանակուած կարգով, ուսուցիչները իրանք չեն բացակայում և պահանջող են աշակերտի վերաբերեալ, աշակերտները խստութեամբ կատարում են իրենց պարտականութիւնները և կամայականութիւն չեն անում: Սակայն այդ տեսակ արտաքին յատկանիշներով չէ լրանում գպրոցական ղեկավարութեան (գիսցիպլինայի) իմաստը: Արտաքին բարեկարգութիւնը, իսկապէս ասած գպրոցի ղեկավարական գործունէութեան մի կողմն է: Գպրոցական ղեկավարութիւնը, խօսքի ընդարձակ իմաստով, բացի այդ գործի արտաքին կողմից, ունի նայնպէս աւելի նշանաւոր ներքին կողմը: Խօսքի այդ իմաստով ընդունուած գպրոցական դիսցիպլինան՝ դաստիարակչական բնութիւն ունեցող այն բոլոր միջոցների համախմբութիւնն է, որոնք գործ են գրւում գպրոցում:

Այդ նշանակութեամբ գպրոցական ղեկավարութիւնը զուգահրւում է ուսուցման հետ, որ համարւում է իբրև այն բոլոր մի-

ջոյների համախմբութիւն, որոնք գործ են դրւում գպրոցում գիտելիքներ հաղորդելու մերձաւոր նպատակով:

§ 9.

ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԵԼՈՒ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ:

Աշակերտներ ղեկավարելու արուեստը հաւասար հեշտութեամբ ձեռք չէ բերում իւրաքանչիւր ուսուցիչ: Ո՛վ ընդունակ է կանոնաւոր գնահատութիւն անելու այն բոլոր մանր բաների, որոնցից կազմուած է գպրոցական կեանքը, ո՛վ հմտութիւն ունի հաշտեցնելու այն բազմազան շահերը, որոնք դիպչում են իրար գպրոցական կեանքում, ոչ մի կողմ չշեղուելով մի անգամ ընտրած նպատակներից, այն մարդը առանց գոհարութեան ձեռք կբերէ ղեկավարելու արուեստը: Իսկ ո՛վ որ զուրկ է այդ ընդունակութիւնից՝ նա կհանդիպի մեծ գոհարութիւնների: Նոր ուսուցիչները սովորաբար մեծ գոհարութիւնների են հանդիպում, երբ կամենում են հաստատուն դիրք տալ ղեկավարութեան գործին: Ահա ինչու համար գպրոցական ղեկավարութեան տեսութեան ուսումնասիրութիւնն անհրաժեշտ պահանջ է իւրաքանչիւր անձի համար, որ նուիրւում է մանկավարժական գործունէութեան:

Չէ կարելի հերքել որ լինում են այնպիսի ուսուցիչների, որոնք պարզ գաղափար չունենալով ղեկավարութեան տեսութեան մասին, բաւարար արդիւնք են ստանում գործի մէջ: Սակայն այդպիսի ուսուցիչները յաջող բացառութիւններ են: Նոցա յաջողութիւնը կամ բնական յատուկ տաղանդից է, կամ այն բարեյաջող պարագաներից, որոց մէջ անցել է նոցա դաստիարակութիւնը:

Ընդհանրապէս ասելով՝ այն մարդը, որ նուիրել է իրան մանկավարժական գործունէութեան, չի կարող չպարզել իր համար թէ ի՞նչ է գպրոցական ղեկավարութեան էութիւնը և նպատակը, ի՞նչ արգելքներ կան գէպի այդ նպատակը տանող ճանապարհների վրայ, ի՞նչ միջոցներով կարելի է

հեռացնել այդ արդեւքները և ինչպէս հարկաւոր է օգտուիլ այդ միջոցներից նպատակին անպատճառ հասնելու համար:

Գարոցական ղեկավարութեան տեսական ուսումնասիրութիւնը զգուշացնում է անխորձ ուսուցչին կոպիտ սխալներից գործունէութեան նոյն իսկ սկզբում՝ ղեկավարութեան գործին սկզբնաւորութիւն տալու ժամանակ, և այնպիսի սխալների հետեւանքը զգացւում է խիստ երկար ժամանակի ընթացքում:

Ով ղեկավարութեան գործին ձեռնամուխ է լինում առանց տեսական պատրաստութեան, նա ոչ աւելի պակաս ընկնէ անում քան թէ այն մարդը, որ սկսում է ուսուցանել ծանօթութիւն չունենալով մանկավարժական գործի հոգեբանական հիմունքների և դիտակտիկական կանոնների մասին: Տեսական պատրաստութիւնը սկսող ուսուցչին տալիս է հաստատու ուղղեցոյց, որ պահպանում է նորան դէս ու դէն աննպատակ թափառումից: Տեսականապէս պատրաստուած ուսուցիչը գիտէ ինչ է ուղում և ինչ է կարող անել: Գործին ձեռնամուխ լինելով նա հաստատու հող ունի արդէն իւր ոտների տակ, իսկ ընթերցանութիւնով, անձնական փորձով, գործակից ընկերների փորձի ուսումնասիրութեամբ կատարելագործւում է ուսուցիչը — գործի փարպետը:

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱԺԻՆ

ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ (ԳԻՍՅԻՊԼԻՆԱՅԻ) ԷՌԻԹԵԱՆ ԵՒ ՆՊԱՏԱԿԻ ՄԱՍԻՆ:

Ա) ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԴՊՐՈՅԻ ԸՆԳՆԱՆՈՒՐ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԻ ԱՌԸՆՁՈՒԹԵԱՄԲ:

§ 10.

Թէ ի՛նչ է ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ: ՆՈՐԱ ԳՈՐԾԸ ԵՒ ՆՊԱՏԱԿԸ: ՆՈՐԱ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՍՈՒՅՄԱՆ ԳՈՐԾԻ ՄԷՋ:

«Իսցիպլինա» լատինական խօսք է. հայ լեզուով դա նշանակում է խրատ, ուսուցում, նոյնպէս՝ վարժեցնելու, սովորեցնելու արուեստ, ղեկավարութիւն, այն հեղինակութեան մէջ «Իսցիպլինա» խօսքը գործածւում է հէնց այդ ընդարձակ նշանակութեամբ:

Այդպիսի նշանակութիւն տալին դիսցիպլինային նոր մանկավարժութեան հեղինակները: Վարդական դիսցիպլինան, առում է Վիստերվէզը, մի ինքնագոյ բան չէ, և ոչ մի զատուած բան ուսուցումից: Իսկական ուսուցանողը մի և նոյն ժամանակ և դեկավարող է: Ով լաւ է սովորացնում, նա հմտութեամբ և սրբելովարում է: Ուսուցումը «դիսցիպլինա» է դեռ դասական հեղինակների կարծիքով, որ դժբաղդաբար միշտ չէ մնում մեր յիշողութեան մէջ: Հարց է ծնում տեսնելով ուսուցման և դիսցիպլինայի մէջ եղած մերձաւոր կապը արգեօք յարմար է, դիսցիպլինայի մասին գրել բաժանելով նրան ուսուցումից: Բոլորովին ճշմարիտ է որ ուսուցումը դպրոցի դաստիարակչական գործունէութեան կենդրոնն է, որ ուսուցումը ոչ միայն ձգտում է մեռեալ դրամագլուխ չդարձնել գիտութիւնը, այլ անել այնպէս, որ այդ գիտութիւնը ցոլանայ երեխայի հոգու մէջ յայտնի տրամադրութիւններով:

Բայց եթէ այդ ամենը ճշմարիտ է՝ աներկբայելի է և այն, որ ուսուցումը ամենանշանաւոր գործիքն է դաստիարակութեան մէջ, բայց ոչ միակը, և որ նորա համար անպայման կարեւորութիւն ունի նաև դիսցիպլինան, իբրև դաստիարակչական գործունէութեան մի ճիւղ՝ իւր սեպհական բովանդակութեամբ և պաշտօնով:

Այն բարի ձգտումից, որ յառաջանում է ուսուցման ազդեցութեամբ, մինչև համապատասխան բարի գործը որոշ հեռաւորութիւն կայ, յայտնի ճանապարհ, որի վրայ այդ ձգտումը կարող է փոփոխուիլ այս կամ այն ուղղութեամբ և կամ բոլորովին ոչնչանալ:

Բարի ձգտումներ իրագործելու համար պահանջւում է մտդուց իւր անձին տիրելու ընդունակութիւն, որ չի տրւում ուսուցումով:

Իւր անձի տէր գառնալը հետեւեալ է բարոյական զգացմունքների և կեանքի կանոնաւոր և նպատակայարմ, որ վարժութեան: Եթէ այդ վարժութիւնները զարգացրել են սանի մէջ բարի սովորութիւններ և հակումներ, եթէ նորա սովորեցրել են ճշել

բնական ետամու պահանջները, և բաւականութիւն ստանալ բարոյական գործերից, այն ժամանակ ուսուցման ներշնչած բարի ձգտումները չեն մարում և շարժառիթներ են լինում լաւ վարքի: Ուրեմն ուսուցման հետ անհրաժեշտ է միացնել երեխաների զգացմունքի և կամքի վարժութիւնը, որպէս զի ամբաւան նոյա մէջ բարոյական լաւ սովորութիւններ: Բաւական չէ իմանալ ինչ է բարին, քաջութիւն պէտք է ունենալ և հմտութիւն բարի գործ անել:

Սորանից յետոյ գպրոցը իւր առջև ունի մանուկների մի ամբողջ շրջան կամ հասարակութիւն: Այդ շրջանին պատկանելը յառաջացնում է հասարակական յայտնի պարտականութիւններ: Աշակերտը վարժուած պիտի լինի անել ոչ թէ այն, ինչ որ ուզում է անել, այլ այն, ինչ որ պարտական է: Նա սովոր պիտի լինի յարգելու գպրոցի կանոնները, իւր անձնական պահանջները սովոր պիտի լինի ենթարկելու հասարակական պահանջներին: Նա պիտի ցոյց տայ հասարակական առաքինութիւն: Այդ կարեւոր է և անհրաժեշտ նոյն իսկ ուսուցման գործի յաջողութեան համար, որովհետեւ չէ կարող կանոնաւոր ուսում տեղի ունենալ երբ երեխաները հասարակական զգացմունքներով առգործած չեն: Ուրեմն երեխաների շրջանի բարեաց համար և ուսուցման գործի յաջողութեան նպատակու համար՝ գպրոցը պարտական է պատուատել երեխաների մէջ հասարակական լաւ սովորութիւններ:

Վերջապէս մարմնաւոր առողջութեան այս կամ այն փնտիլը՝ նմանապէս և ֆիզիկական ոյժերինը, անխուսափելի կերպով արտայայտւում է թէ երեխաների մտաւոր գործունէութեան վրայ և թէ նոցա տրամադրութիւնների և ձգտումների բնութեան վրայ ուստի երեխաների ֆիզիկական բարեկեցութեան մասին խնամատարութիւնը չէ կարող գպրոցի պարտականութեանց մէջ չմտնել: Այդ խնամատարութիւնը չպիտի սահմանափակուի լոկ տեղեկութիւններ հաղորդելով երեխաներին մարդու ֆիզիկական զարգացման պայմանների մասին: Գպրոցը պիտի տայ կեանքի այն տեսակ կազմակերպութիւն, որ նպաստէ այդ զարգացմանը:

Այդպիսի կազմակերպութեան պաշտօնութիւնը գոյրոցական զիւցիպլինայի գործն է:

Արեմն գոյրոցական զիւցիպլինայն մի համախմբութիւն է գոյրոցի գործադրած միջոցներին՝ այն նպատակով որ երեխաների մէջ զարգանան բարոյական սովորութիւններ՝ թէ հասարակական, և թէ ֆիզիկական:

Գոյրոցական զիւցիպլինայի նպատակն է վարժեցնել երեխաներին կանոնաւոր գործողութեանց նոյն իսկ այն ժամանակ, երբ դեռ ընդունակ չեն նորա ինքնուրոյն կերպով որոշելու իւրեանց արածի վատն ու լաւը: Խնամքով և հոգածութեամբ պաշտօնեկոյ երեխաների ֆիզիկական բարեկեցութիւնը՝ զեկաւարութիւնը պաշտօնում է գոյրոցի մէջ բարոյական լաւ կարգ, և գորանով ապիս է երեխաների ֆիզիկական զարգացման և ընաւորութեան կազմակերպութեան նպատակով լաւագոյն պայմաններ:

Այդ է գոյրոցական զեկաւարութեան ամենամերձաւոր նպատակը: Իսկ հեռաւոր և բարձրագոյն նպատակն այն է, որ պատրաստէ աշակերտին ինքնակրթութեան համար և հասարակութեան ապագայ անդամին վայել գործողութեան համար:

Այսպէս արեմն՝ գոյրոցական զեկաւարութեան անմիջական պաշտօնն է մօցնել և պաշտօնել գոյրոցի մէջ արտաքին և ներքին բարի կարգեր: Իսկ այդ կարգերը դաստիարակչական ուրիշ ազդումների հետ պիտի ապահովեն աշակերտի համար կանոնաւոր յառաջընթաց շարժում՝ դէպի բարոյական ազատութիւն, զեկաւարական կանոնները կարող են այդ գէպքում համեմատուել ուղղեցոյց սիւնի հետ, գործ աեսնելով այնքան աւելի նախազգուշութեամբ, որքան հեռու է աշակերտը բարոյական հասունութիւնից:

Արեմն՝ թէև գործի մէջ զեկաւարութիւնը անրաժանելի է ուսուցումից, բայց սրովհետև զեկաւարութիւնը միևնոյն ժամանակ ունի գործողութեանց առանձին ասպարէզ, սեպհական նպատակ և պաշտօն, ուստի կարելի է դառնում զեկաւարութեան ուսումնասիրութիւնը տանել ուսուցման ուսումնասիրութիւնից:

բաժան, ինչպէս որ կարելի է ուսուցման հարցը քննել գաստիարակութեան հարցից զատ: Ինչպէս կարող է գոյութիւն ունենալ ուսուցման մեթոտիկայ, նոյնպէս գոյութեան իրաւունք ունի զեկալարութեան մեթոտիկան:

§ 11

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՄԱՍԸ (ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ)

Դպրոցական ղեկավարութեան առաջին պարտականութիւնն է այն, որ աշակերտների արտաքին վարմունքները ենթարկելով ճիշտ կանոնների, ստեղծուին այնպիսի պայմանների, որոնք նպաստաւոր լինին ուսուցման յառաջադիմութեան: Այդ ուղղութեամբ գործածուած միջոցները պայմանաւորուած են ոչ այնքան հոգեբանական հիմունքներով, որքան լոկ անհրաժեշտութեան պահանջներով:

Ուսուցիչը իւր գաստիարակչական գործունէութեան մէջ պիտի չհանդիպէ որ և է արտաքին արգելքների երեխանների կողմից: Նորա ծրագրները կարող են իրագործուիլ միայն այն անհրաժեշտ պայմանով, որ երեխանների կամքը ենթարկուած լինի նորա կամքին: Դորա անհրաժեշտութիւնը ակներև է և այլ հայեցակէտով:

Աշակերտը անդամ է այն ընկերութեան, որ մենք գասարան ենք անուանում: Նա ունի ընկերական պարտականութիւններ: Անկարելի է երեւակայել այնպիսի կարգ, որն իրաւունք տար աշակերտին անելու իւր խելքին եկածը: Կարելի՞ բան կը լինէր ուսուցումը, երբ աշակերտներից մինը գիրք կարգար, միւսը աղաղակէր, երրորդը թմբկահարէր ապակու վրայ և այլն: Ուսման աշակերտը ընդհանուր ճանապարհի վրայ պիտի մղուի: պիտի ենթարկուի գաստիարակի կամքին և հասարակական պարտականութեան: Այս գէպքում կարգի աղաւաղումը պատժուած է ոչ յանուն բարոյական սկզբունքների, այլ ֆիզիկական անհրաժեշտութեան պատճառաւ:

Նոյնպէս և միայն արտաքին պատճառներ ստիպում են պահպանել երեխանների առողջութիւնը և ֆիզիկական ոյժերը:

Սանի առողջութեան կորուստը և ուժերի թուլանալը անկարելի են դարձնում դաստիարակութեամբ ներգործելը նորա վրայ: Ֆիզիկապէս արատաւորուած և ուժասպառ աշակերտը ծանր բեռ է դառնում հասարակութեան համար: Արդէն միայն այդ հիմունքները պարտաւորացնում են դաստիարակին խնամք տանել և հոգս անել երեխայոց ֆիզիկական վիճակի մասին, հեռացնել և խսպառ արգելել այնպիսի գործողութիւններ, որոնք վնասակար են սանի ֆիզիկական բարեկեցութեանը:

Ուսուցչի ահա այսպիսի գործունէութիւնը, որ բղխում է արտաքին անհրաժեշտութիւնից և ծառայում է երեխայոց ֆիզիկական բարեկեցութեանը, ուսուցման յառաջագիմութեան և ընդհանուրի օգտին, գործունէութիւն, որով սանձւում է և ուղղութիւն ստանում նոցա վարքը, որով նորա ենթարկում են դաստիարակի կամքին և հեռացւում է ամեն միջոց զիմազբելու ուսուցչի դաստիարակչական ծրագրներին, այդպիսի գործունէութիւն համարւում է գպրոցական զեկաւարութեան իրրև ստորագաս մասը կամ ինչպէս ասում են «կառավարութիւն»:

Արդեօք հարկաւոր է այդ գործունէութիւնը քննել իրրև դաստիարակչական, թէ որ նա բղխում է որոշ բոպէի պահանջմունքներից և ի նկատի ունի ո՛չ թէ դաստիարակութեան բարձրագոյն գաղափարը, այլ լոկ արտաքին յարմարութիւններ: Կառավարութիւնը արդարև ունի ոստիկանական բնաւորութիւն, բայց երբ նա կանոնաւոր ընթացք է բռնել, պատշաճաւոր կապ է պահպանում գպրոցի բարձրագոյն պաշտօնի հետ՝ արտաքին կարգ ստեղծելով, անտարակոյս նա գործում է նաև գպրոցի ներքին կեանքի զարգացման օգտին՝ նպաստելով բնաւորութիւնների կազմակերպութեան, երեխայոց բնաւորութեան այն բռնկումների, որ հանգցնում է գպրոցը, չէ կարելի համարել բնաւորութեան սկզբնական որոշիչներ: Բնաւորութեան հիմքում դրած է ամուր, անփոփոխ և խոր արմատացած ձգտում:

Վիստեմատիկաբար զիմազբելով երեխաների կամակորութեան և սանձարձակութեան արտայայտութեանց, կառավարութիւնը գործում է նորա միւս ցանկութեանց օգտին, որոնք աւելի գիտակ-

ցական են և օրինաւոր: Խեղդելով առաջինները, նա յուզում և ամրացնում է վերջինները և այդպիսով գործում է գաստիարակութեան համաձայն: Կառավարութիւնը հող է պատրաստում բարոյական գաստիարակութեան համար: Այն բարի սովորութիւնները, որոնք զարգանում են կանոնաւոր դրուած կառավարութեան շնորհիւ, կազմում են առաքինութեան սկզբնական յատկանիշներ:

§ 12.

ԳՊՐՈՅ ԼԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐՁՐԱԴՈՅՆ (ՆԱԽԱԴԱՍ) ՃԻՒՂԸ
(բարոյական գեկավարութիւն):

Բարոյական գաստիարակութիւնը չէ կարող սահմանափակուել սանձելու և կրաւորական հնազանդութեան ձեւերով: Մարդը ազատ էակ է, բնորոշում բարոյական գաստիարակութեան նպատակին հասած կարելի է համարել միայն այն գէպքում, երբ նորա հետեւանքն է լինում լուապէս գործելու ընդունակութիւն՝ սեպհական ներքին համոզմունքով: Այլապէս առած բարոյական գաստիարակութիւնը՝ մշակելով պիտի կատարելագործէ սանի մէջ բարոյական բնաւորութիւն:

Բայց ի՞նչ է բարոյական բնաւորութիւնը: Անհրաժեշտ է զանազանել բնաւորութեան երկու կողմերը, ներքին և արտաքին: Բնաւորութեան հիմքն է կազմում մի յայտնի շրջան գաղափարների, գիտութիւնների և այնպիսի կանոնների, որոնք հիմնաւորապէս մտածուած են և ամրապէս իւրացրած, ներգաշնակութեամբ միացած իրար հետ և խոր արմատացած մարդու սրտի մէջ: Բնաւորութեան միւս յատկութիւնն է վարժ կերպով, հետեւողութեամբ և անսայթաք իրագործել կեանքում և գործունէութեան մէջ այդ գաղափարները և կանոնները: Բնաւորութեան ցոյց տուած առաջին կողմը կրթւում է գլխաւորապէս ուսուցման ներգործութեան տակ, իսկ բնաւորութեան երկրորդ գիծը ուսուցումը չէ կարող ստեղծել: Բնաւորութեան այդ յատկութիւնը պիտի զարգանայ այն գաստիարակական գործունէու-

թեան շնորհիւ որ մենք անուանում ենք ղեկավարութեան բարձրագոյն ճիւղ կամ բարոյական ղեկավարութիւն:

Խօսքով և օրինակով, խրատելով և զգուշացնելով, խորհուրդներով և պատիժներով ռուսացիք յառաջ է բերում աշակերտի մէջ սրտի և կամքի այնպիսի ուղղութիւն, որ վատ վարմունքը պատժւում է աւելի այն համադմունքով՝ թէ նա անբարոյական է, և բարի գործը ներքուստ գոհութիւն է պատճառում հոգուն, որ մարդ ոգևորուած է լինում բարւոյ և ճշմարտի գալափարով և տոգորուած գաղափարական պահանջները կեանքում իրագործելու փափագով, և մի խօսքով, արժանաւոր վարքը արտայայտութիւն է լինում մաքուր դրդումների և բարոյական հաստատուն համոզմունքների: Սանի հոգևոր ոյժերի մշակութիւնը այդ ուղղութեամբ ներկայացնում է ղեկավարութեան բարձր, ազնուագոյն կողմը:

Հասկանալի է ինչ մերձաւոր կապ ունին դաստիարակութեան այդ կողմը և ուսուցումը: Բարոյական ղեկավարութիւնը կարելի բան է դառնում այնտեղ, որտեղ ուսուցման բովանդակութիւնը բաւարար չափով յարմարեցրած է դաստիարակչական նպատակներին: Եթէ ուսուցման արդիւնքն են լինում անհաստատ գաղափարների, այդ դէպքում տեղիք չեն կարող ունենալ հաստատուն կանոնների, իսկ առանց բարոյական հաստատուն կանոնների չկայ բարոյական բնաւորութիւն:

Ոչ սակաւ պարզ է այն յարաբերութիւնը, որ կայ երեխաներ կառավարելու և նոցա բարոյապէս ղեկավարելու մէջ: Ուրա երկու կողմեր են միեւնոյն գործի: Դաստիարակչական գործունէութեան այդ երկու արտայայտութեանց թէ՛ գործիքները և թէ՛ միջոցները միեւնոյն են, և միայն տարբեր են նոցա նշանակութիւնը և գործածութեան գնելու միջոցները: Ուսուցչի հեղինակութիւնը անմենանշանաւոր գործիքն է թէ՛ կառավարութեան, և թէ՛ ղեկավարութեան: Բայց կառավարութեան գործում նորա հեղինակութիւնը գործում է իբրեւ ճշուղ, զրգող ուժ, մինչդեռ ղեկավարութեան մէջ նա գործում է իբրեւ ոյժ որ ոգևորում է և յափշտակում: Դպրոցական ղեկավարութեան ստորագաս մասում աշակերտը հնազանդում է այն պատճառով, որ անկարող

է հեռացնել ուսուցչի ազգեցութիւնը: Ղեկավարութեան բարձր մասում աշակերտը ուսուցչին ցանկալի մի բան է անում այն պատճառով, որ տոգորուած է ուսուցչի գաղափարներով և ձգտումներով:

Հսկողութիւնը իւր ստորադաս ձեռով հետեւում է մի բանի՝ թէ աշակերտները ենթարկւում են արդեօք սահմանուած կանոններին: Իւր բարձր ձեռով հսկողութիւնը ուսումնասիրում է սաների տրամադրութիւնները և հակումները, իմանալու համար թէ որ կողմից և ինչ պայմաններով ղեկավարական օգնութեան են նոքա կարօտ: Իսկ գալով սաների ֆիզիկական խնամատարութեան կառավարութեան մէջ՝ սա արտայայտւում է երեխաների ոյժերի և առողջութեան սնմիջական պահպանութեան մէջ. իսկ ղեկավարութեան գործում այդ խնամատարութիւնը ձգտում է զարգացնել երեխաների մէջ իւրեանց առողջութիւնը պահպանելու ընդունակութիւնը:

Պատասխանատուութեան ենթարկելու միջոյնները կառավարութեան գործում գլխաւորապէս երկիւղ են ազդում, իսկ ղեկավարութեան մէջ ուղղում են: Որովհետեւ ղեկավարելը և կառավարելը երկու կողմեր են միեւնոյն բարոյապէս դաստիարակող գործունէութեան, ըստ որում նոքա գործում են միասին, բայց այնպէս, որ դաստիարակութեան սկզբում աւելի տիրում է կառավարող մասը, իսկ աստիճանաբար՝ ուսանողների մտաւոր և բարոյական ոյժերի զարգացման համեմատ՝ առաջին տեղն սկսում է բռնել ղեկավարող մասը:

Երբ աշակերտները հասնում են հասունութեան յայտնի աստիճանին՝ այն ժամանակ կարող է աւելորդ բան համարուել կառավարող տարրը, գիսցիպլինան ստանում է միայն բարոյական ղեկավարութեան (առաջնորդութեան) նշանակութիւնը:

(Ըարունակելի):